

Удалова Уляна,
Тернопільський національний
педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
Науковий керівник: канд. філ. наук., доц. І. М. Бабій

КОЛІРНА ЛЕКСИКА У ПОЕЗІЯХ ЮРІЯ АНДРУХОВИЧА

«У мові художньої літератури активно вживаною є лексика на позначення кольору, яка характеризується багатством семантичної наповненості та виконуваних функцій у контексті твору, що зумовлюються великими естетичними можливостями цих лексем, їх здатністю створювати різноманітні образи в контексті художнього твору, що дозволяє розширити традиційну символічність слів, усталені переносні значення» [3, с. 1].

Вивчення колірної лексики здійснюється в різних напрямках, бо вона є носієм багатого інформаційного потенціалу. Дослідження специфіки кольоролексики на ґрунті сучасної української літератури є сьогодні неабияк актуальним для мовознавства.

Юрій Андрухович – це знакова постать сучасної української літератури, провідний поет, прозаїк, есеїст, представник постмодернізму, перекладач.

Предметом нашого дослідження буде вживання лексики на позначення кольору в поетичних творах Юрія Андруховича. Колірна лексика є одним із недосліджених аспектів його творчості, і тому ця тема є **актуальною**.

Мета статті – охарактеризувати семантику та особливості функціонування лексики на позначення кольору в поетичних текстах Юрія Андруховича.

Лексико-семантичне поле кольору у збірках Юрія Андруховича «Середмістя» і «Екзотичні птахи і рослини» відзначається традиційною хроматичною палітрою з її видовими формами та вживанням ахроматичних кольорів.

Пряме значення семантики кольору *білий* стосується предметів, які знаходяться в асоціативних зв'язках з позначуваним компонентом (назви предметів, матеріалів, явищ природи, назви тварини):

Її чоловік за парканом, у білому френчі [2, с. 23];

В білім підкапку з волосся кольору соди [2, с. 23].

Непряме значення кольоративу білий ми умовно розподілили на невеликі підгрупи, де він у метафоричній сполуці позначає колір:

- 1) рослин: *Білий, мов лотос, астральний живіт!* [2, с. 87];
- 2) явищ дійсності, фізичних явищ природи тощо: *Уста в уста мов білий подих саду* [2, с. 14]; *І ти любиш білу дорогу і свою родинну країну* [2, с. 73].

Пряме значення семантики чорного кольору виражається опосередковано, воно стосується предметів, які перебувають в асоціативних зв'язках із позначуваним компонентом. Наприклад, колір чорний характеризує:

- 1) рослин та тварин: *З чорних лісів запізніла вода* [2, с. 47]; *Ущелино чорних котів і спізнілих студенток, ти й досі ще пахнеш свічками* [1, с. 44];
- 2) назви предметів: *А є парасольки чорні, як провінційні гризоти, як діри на дні галактик або ворони* [1, с. 10];
- 3) явища дійсності та явища природи: *Під небом, чорним, ніби графіт, конаю в піску. І грифон з герба* [1, с. 18].

Непрямі значення кольоративу чорний виступають у сполуці з компонентами, які розкривають семантику предметів буття, природних явищ, об'єктів живої та неживої природи:

*Аж із вуст його темних повисне язик наче шлик
погойдається чорною грушею павлику пане* [1, с. 25].

У віршах виявлені такі позначення прикметника сірий: «сивий», «сизий», «срібний». У прямому значенні можна виокремити малі підгрупи, де колір стосується предметів, які перебувають в асоціативних зв'язках із позначуваним компонентом, вираженим:

- 1) назвою предмета: *у сірім домі, де вмістився рід* [1, с. 18];
- 2) назвою тварини: *Навіть голуби на хмарах сизі* [1, с. 27];
- 3) назвою рослини: *сивих кульбаб в оточенні жовтих...* [2, с. 15].

Група кольороназви сірий у непрямому значенні визначається метафоричними сполуками, де основними є: назви природних явищ (*Із густого неба такий посірілий сніг* [1, с. 55], назви понять часу (*І сірий день мугиче боса-нову* [2, с. 48].

У віршах виявлене позначення прикметника *жовтий* як «золотий». Пряме значення семантики цього кольору стосується предметів, які перебувають в асоціативних зв'язках з позначуванним компонентом:

- 1) назви рослин: *сивих кульбаб в оточенні жовтих...* [2, с. 15];
- 2) назви предметів: *Я продаю квитки на коней та верблюдів у збруї золотій, пошарпані боки* [1, с. 5].

Реалізація значень *червоного* Юрієм Андруховичем вирізняється сполучуваністю з іменниками, які називають конкретні предмети та абстрактні поняття. Предмети, що перебувають в асоціативних зв'язках з компонентами, є:

- 1) назвами предметів, явищ природи та її об'єктів: *Комашко на площі з червоної цегли* [1, с. 61];
- 2) назви одягу та взуття: *Я хочу йти за отими дівчатами в сукнях червоних* [1, с. 89];
- 3) назви рослин: *Де слива ледь волога і рожева* [2, с. 14];
- 4) назви тварин: *Від неї ніжними стають руді орангутанги, і зорі замість дір пронизують картон* [1, с. 6].

Семантичне вираження *зеленого* кольору розкривається у сполуках непрямого значення, серед яких основним компонентом можна виділити власне колір, як абстрактну одиницю: *Тільки діти чують більше: ось росте зелене* [2, с. 65]. З-поміж прямих значень уживання кольороназви *зелений* виокремлюються назви предметів: *Той мисливський ріг і зелена капличка* [1, с. 20]; назви місцевості та її об'єктів: *Сто млинів було там, сто млинових коліс і зелені застоїні плеса* [1, с. 86].

Блакитний і *синій* кольори в опрацьованих джерелах є непродуктивною за кількістю та своїм виявом групою. У прямому значенні подані кольороназви функціонують для характеристики назв предметів: *Уперше тут почув ти, як тремтить небесне скло між вічністю й тобою* [2, с. 11].

Найуживанішими в поетичній системі Юрія Андруховича є назви *білого*, *чорного* серед ахроматичних кольорів, *жовтого* і *червоного* серед хроматичних кольоронайменувань.

Ми дослідили, що основна група, яка відображає кольороназви, представлена метафоричними епітетами, що виражені прикметниками: *Однак лише на мить (віват, панове смертні!): усіх вас оживить на грані **чорних** тайн* [1, с. 5].

В цій групі виокремлюються якісні прикметники. Найдавнішу складають первинні, непохідні прикметники (білий, жовтий, зелений, рудий, сивий, чорний та ін.): *А є парасольки **чорні**, як провінційні гризоти, як діри на дні галактик або ворони* [1, с. 10].

«Відносні прикметники, в основі яких є властивість перебирати якості та ознаки, є продуктивними, відображаючи переважно семантику металів (золота, срібла, міді та ін.) чи коштовного каміння» [4, с. 350-352]. У такому разі, сполучаючись із прикметником, іменник набуває якості кольору:

- 1) золота: *Я продаю квитки на коней та верблюдів у зброї **золотій**, пошарпані боки* [1, с. 5];
- 2) срібла: *Остроги в тебе **срібляні*** [2, с. 40];
- 3) коштовного каміння: *І входять назавжди в солодку тіль дівчата, **смарагдові**, мов капуста* [1, с. 19];
- 4) міді: *Це вона відкладає століття, мов яйця, по торгах, де музика **мідна** де помости смертей, де живуть і бояться, де юрба сичить, мов єхидна* [2, с. 17].

Група епітетів, які виражені прикметниками та дієприкметниками, є найбільшою в системі епітетів досліджених збірок. Її лексична семантика збагачена внутрішньою семантикою словотворчих засобів: *Сніг іде, **щонайбіліші** бапти* [2, с. 35].

У поезіях Юрія Андруховича продуктивною є група епітетів, виражених формою орудного відмінка іменника: *Під небом, **чорним**, ніби графіт, конаю в піску. І грифон з герба* [1, с. 18].

Кольоролексика у стилістичних тропях, таких, як логічні порівняння є непродуктивною. Лексичне значення передбачає, що слова на позначення кольору є більш характерними для образних епітетів. У досліджених поезіях Юрія Андруховича загалом цей стилістичний троп є малопродуктивним і він виражений порівняльним зворотом: *з бородою **білою**, як у Грушевського* [1, с. 11].

Висновки. Колірна лексика – це лексико-семантична група, що позначає кольори в українській мові. Дослідження специфіки кольоролексики у творах сучасних українських письменників і поетів є сьогодні неабияк важливим та актуальним.

Кольористична лексика Юрія Андруховича є спектрально багатою та насиченою. Сюди належать як лексеми на позначення власне кольору, так і стилістично образні мовні одиниці, що вказують на їхні відтінки. Аналіз кольористики видатного поета свідчить про його глибокий внутрішній світ, психологізм та здатність відчувати поезію по-своєму.

Список літератури:

1. Андрухович Ю. Екзотичні птахи і рослини. Київ: Молодь, 1991. 104 с.
2. Андрухович Ю. Середмістя. Київ: Радянський письменник, 1989. 101 с.
3. Бабій І. М. Семантика, структура та стилістичні функції назв кольорів у сучасній українській мові (на матеріалі малої прози В. Стефаніка, М. Коцюбинського, М. Хвильового) : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 1997. 21 с.
4. Мацько Л. І. Стилістика української мови : підручник / ред. Л. І. Мацько. Київ: Вища школа, 2003. 462 с.

Щудло Олена,

Тернопільський національний
педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
Науковий керівник: канд. філ. наук, доц. І. М. Бабій

СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У РОМАНІ ВОЛОДИМИРА ЛИСА «СОЛО ДЛЯ СОЛОМІЇ»

Вступ. Фразеологізми – одне з найяскравіших явищ у мові. Вони є засобом зберігання культурно-історичної інформації, зв'язком поколінь,